

**ภูมิปัญญาท้องถิ่น : เอกลักษณ์ รูปแบบ จิตรกรรมฝาผนังนำมาซึ่งศิลปวัฒนธรรมภาคใต้
(กรณีศึกษารอบลุ่มทะเลสาบสงขลา)**

**South wisdom: Uniqueness, style of Morals Painting bring Culture of Southern Thailand
(Case study around area Lake Songkhla)**

สมพร รุรี¹ และศุภชัย ศรีขวัญแก้ว²

¹ สาขาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ต.คลองหก อ.ธัญบุรี จ.ปทุมธานี 12110

โทรศัพท์: 086-6978327 E-mail: deaw_2007@yahoo.co.th.

² สาขาศิลปกรรมและออกแบบ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย อ.เมือง จ.สงขลา 90000

โทรศัพท์: 084-1953351

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อเป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้อย่างเป็นระบบวิชาการ อันนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น (รอบลุ่มทะเลสาบสงขลา) เป็นฐานข้อมูลและเป็นแบบอย่างในการพัฒนาสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมและออกแบบผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ทั้งเป็นการวิเคราะห์เอกลักษณ์รูปแบบ จิตรกรรมฝาผนังในภาคใต้ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้และสร้างจิตสำนึกและกระตุ้นให้เกิดการส่งเสริมการอนุรักษ์พัฒนารูปลักษณ์และความงาม และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมภาคใต้ที่มีความเจริญทางวัฒนธรรมที่ชัดเจนมายาวนาน

วิธีการของการวิจัย ศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์เปรียบเทียบถึงการผสมผสานวัฒนธรรม การเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต สังคม เศรษฐกิจ รูปแบบ เอกลักษณ์วิถีชีวิตของช่างโบราณ เนื้อหาสุนทรียศาสตร์การประเมินคุณค่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดมหาธาตุ วรมหาวิหาร วัดสรรเสริญ วัดท้าวโคตร วัดชายนา จังหวัดนครศรีธรรมราช วัดวัง วัดสุนทราวาส วัดยางงาม วัดวิหารเบิก วัดเขากกลาง(ถ้าพระ)จังหวัดพัทลุง และวัดมณีมาวาสวรวิหาร วัดโพธิ์ปฐมาวาส วัดสุวรรณคีรี วัดคูเต่าและวัดจะทิ้งพระ จังหวัดสงขลา ที่มีจิตรกรรมฝาผนังอายุ 100 ปีขึ้นไป มีความงามโดดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นภาคใต้

ผลของการศึกษาบ่งบอกถึงวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นภาคใต้ (รอบลุ่มทะเลสาบสงขลา) ที่เกี่ยวเนื่องกับขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม พุทธศาสนา ความเชื่อและอุดมคติ ซึ่งปรากฏภายในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีแรงบันดาลใจรูปแบบแบบแผนจากช่างหลวงภาคกลาง และผสมผสานกับความเป็นท้องถิ่น ทำให้ผลงานที่ปรากฏภายในวัดมีลักษณะโดดเด่นมีเอกลักษณ์กว่าภาคอื่น ๆ

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น เอกลักษณ์ รูปแบบ จิตรกรรมฝาผนัง

Abstract

The purpose of study for correcting study about Painting on the murals painting that is the southern Thailand (Case study around area lake Songkhla) indentify that is technical matter system. It brings the proud of locality. It is the base and pattern to develop the art work achievement and produce the product and It will get knowledge and

conscious to excite, support and develop about travel and preserve the beauty that had for along time.

The wickerwork of this research study was to compare and analyze the connection between murals and our culture, history, away of life, society, perception, content, aesthetics and evaluation of ancient painters. In Wat Sanrasern, Wat Townkord, Wat China, Wat Mahathat woramahavihan in Nakornsritummarat Province and Wat Suwannakiri, Wat Muchimavas, Wat Phopathamavas, Wat Kutao and Wat Jating Phra in Songkhla Province, Wat wang, Wat Suntravas, Wat yangkam, Wat vihanberg, Wat Kaokarg (Tumpha) in Pattalung Province have some highly stylistic murals.

The outcome artwork of which the painters rendered scernes from people culture in Southern Thailand. (Case study around area lake Songkhla) also adapted their uniqueness techniques and style to express their traditional value and traditions. Additionally, there are depiction of our culture religious, belief and thought.

Keywords: Uniqueness, Style, Culture Mural Painting

1. บทนำ

บริเวณภาคใต้ (รอบลุ่มทะเลสาบสงขลา) ที่มีเขตติดกัน 3 จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ถือว่าเป็นแหล่งกำเนิดและสืบทอดวิทยาการด้านศิลปกรรมไทยเอาไว้ภายในวัดหลากหลายแขนง เช่น สถาปัตยกรรมไทย จิตรกรรมไทย รวมถึงประติมากรรมไทย ซึ่งผลงานเหล่านี้ถือเป็นพุทธศิลปกรรมอันทรงคุณค่าแก่การอนุรักษ์ พื้นฟูและสืบสานไว้ซึ่งลูกหลาน เพราะผลงานเหล่านี้เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นด้วยความศรัทธาอันแรงกล้าในพระพุทธศาสนา มีคติความเชื่อฝังแน่นเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน สังคม จะมีความงามโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยจะแฝงหลักคำสอน บ่งบอกถึงวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นภาคใต้ จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถทั้ง 14 วัด ที่เลือกมาจะมีอายุ 100 ปีขึ้นไป จะเขียนด้วยสีฝุ่น บนฝาผนังปูนและบนแผ่นไม้คอสอง อยู่ในสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ร.1 – ร.4)

ซึ่งรูปแบบแบบแผนการเขียนภาพจะมีลักษณะที่ได้รับแรงบันดาลใจจากช่างหลวงกรุงเทพฯ โดยมีช่างหลวงมาร่วมเขียนภาพกับช่างท้องถิ่น และช่างท้องถิ่นที่ได้แรงบันดาลใจจากช่างหลวงด้วย ทำให้ผลงานในแต่ละวัดในบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลามีความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งจะสอดแทรกวิถีชีวิตของชุมชน สังคม ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม เข้าไปปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง เช่น วิถีชีวิตการค้าขายของชาวจีน และชาวตะวันตกที่เข้ามาค้าขายแถวท่าเรือจังหวัดต่างๆ นำความเจริญ วัฒนธรรมการเล่นต่างๆ การปลูกสร้างอาคาร ที่อยู่อาศัย การปกครอง เศรษฐกิจ เกิดการผสมผสานของวัฒนธรรมชาวพุทธ จีน อิสลาม ตะวันตก ผสมผสานได้อย่างกลมกลืน เกิดความสามัคคี พี่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน วิถีชีวิตพอเพียงของชุมชนรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา แบบแผนโดยรวมของเนื้อหาภาพจิตรกรรมฝาผนัง คือ ภาพพุทธประวัติ ทศชาติชาดก ปรีชาธรรม เทพชุมนุม เพื่ออบรมสั่งสอนให้ชาวบ้านและคนในชุมชนให้รู้จักผลของการทำความดีและผลการทำบาป จะทำให้คนในชุมชน สังคม หันมาประพฤติปฏิบัติ เกิดวิถีชีวิตที่อบอุ่นพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้(รอบลุ่มทะเลสาบสงขลา) อย่างเป็นระบบวิชาการ อันนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น และเป็นฐานข้อมูลที่เป็นแบบอย่างในการพัฒนาสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมและการออกแบบผลิตภัณฑ์ต่างๆ และเป็นการวิเคราะห์เอกลักษณ์ รูปแบบ เนื้อหา การใช้สีในจิตรกรรมฝาผนังในภาคใต้รอบลุ่มทะเลสาบสงขลา ให้เกิดองค์ความรู้ ให้นักเรียน นักศึกษา ผู้สนใจได้ศึกษา รวมทั้งสร้างจิตสำนึกและกระตุ้นส่งเสริมการอนุรักษ์ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภาคใต้

3. วิธีการดำเนินงาน

โครงการวิจัยนี้ได้ดำเนินการค้นคว้าเป็นขั้นตอน ดังนี้

- 3.1. สืบค้นเอกสารที่เกี่ยวข้องเรื่องการศึกษาจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานที่จะช่วยกำหนดแนวทางการศึกษา
- 3.2. เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม แหล่งพื้นที่ศึกษา คือ วัดในจังหวัดพัทลุง สงขลา นครศรีธรรมราช เป็นวัดที่มีจิตรกรรมฝาผนังอายุ 100 ปีขึ้นไป ในบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกต และถ่ายภาพประกอบ

กลุ่มประชากรผู้บอกข้อมูล

- นักวิชาการด้านวัฒนธรรม 3 คน นักวิชาการด้านศิลปกรรม 5 คน ผู้นำชาวบ้าน 5 คน
 - ช่างศิลป์ที่วาดภาพจิตรกรรมฝาผนัง 3 คน เจ้าอาวาสวัด 5 รูป ชาวบ้านไม่จำกัดเพศ 5 คน
- 3.3. การรวบรวมข้อมูล ดำเนินการดังนี้
 - นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากเอกสารและการสัมภาษณ์ สังเกต ถ่ายภาพ สรุปรายละเอียดตามขอบเขตเนื้อหาตามประเด็นศึกษา
 - ตรวจสอบข้อมูลและเก็บข้อมูลเพิ่มเติมตามขอบเขตเนื้อหาที่ขาดให้สมบูรณ์
 - วิเคราะห์ข้อมูลและจัดหมวดหมู่ตามขอบเขตของเนื้อหา
 1. รูปแบบ (สี, องค์ประกอบ, รูปทรง, เส้น, น้ำหนัก เทคนิคการเขียน พร้อมทั้งวิเคราะห์ในแต่ละประเภท)
 2. เนื้อหาในงานจิตรกรรมฝาผนังบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา เพื่อหาความสัมพันธ์ของรูปแบบและเนื้อหา โดยวิเคราะห์ตามหลัก

องค์ประกอบและเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเชื่อทางพุทธศาสนา

3. เกล็ดขนในงานจิตรกรรมฝาผนัง

- เกล็ดขนด้านรูปธรรม แสดงออกอุดมคติ ในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังในแต่ละวัด
- คติด้านศาสนาและความเชื่อ มีต้นกำเนิดจากแรงศรัทธาของศิลปินผู้สร้างงาน
- คติด้านเกี่ยวกับวัฒนธรรมสัมพันธ์

3.4 ประเมินคุณค่า

- คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ที่มีความสำคัญต่อความเป็นมาของบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา
- คุณค่าทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองของคนในท้องถิ่น
- คุณค่าด้านวัฒนธรรม เป็นศิลปกรรมที่มีความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นภาคใต้ (รอบลุ่มทะเลสาบสงขลา)

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ โดยแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ด้านศิลปกรรม ชาวบ้าน เจ้าอาวาส และช่างศิลป์ ชั้นที่ 2 วิเคราะห์จากภาพจิตรกรรมฝาผนัง ตามหลักองค์ประกอบศิลป์ ทฤษฎีศิลป์ สุนทรียภาพ รูปแบบ เกล็ดขนคุณค่า เนื้อหา โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบข้อมูลโดยรวม เพื่อให้เกิดคุณค่าทางความงาม ความถูกต้องของข้อมูล และสรุปผลทั้ง 2 ขั้นตอน

3.5 นำฐานข้อมูลและองค์ความรู้จากการวิเคราะห์ไปสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมที่มีเอกลักษณ์ของภาคใต้

4. ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปรูปแบบจิตรกรรมฝาผนัง ดังนี้

1. แบบเขียนแบบครุช่างเดิม
2. แบบศิลปะแบบจีน
3. แบบอิทธิพลตะวันตก
4. แบบประเพณีรัชกาลที่ 4
5. แบบท้องถิ่น

แบบเขียนแบบครุช่างเดิม

จะมีวิธีการรูปแบบตามแบบแผนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตามลำดับ วัดชายนาวา ปรากฏภาพเทวดา และสัตว์หิมพานต์จะมีรูปแบบการเขียนภาพในสมัยอยุธยา (ภาพที่ 1) รวมทั้งวัดเขากกลาง(ถ้าพระ) ส่วนวัดอื่นๆ ที่ปรากฏในจังหวัดสงขลา จังหวัดพัทลุง จังหวัดนครศรีธรรมราช อีก 12 วัด ล้วนมีรูปแบบการเขียนการวางภาพตามแบบแผนช่างหลวง ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยมีมือช่างหลวงและต่างท้องถิ่นผสมผสานกันกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตของชุมชนรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา รูปแบบการเขียนได้รับแรงบันดาลใจที่สืบทอดกันมา โดยรวมจะนำเสนอเรื่องราวทศชาติชาดก พุทธประวัติ เทพชุมนุมตามแบบครุช่างเดิมที่ทำกันมา (ภาพที่ 2) และ(ภาพที่ 3)

แบบศิลปะจีน

จิตรกรรมฝาผนังวัดมณีมาวาสวิหาร และวัดโพธิ์ปฐมาวาส มีวัฒนธรรมจีนที่ปรากฏ จะมีอิทธิพลในการค้าขายของชาวเมืองสงขลา ประเพณีของชาวจีน จะแทรกอยู่แทบทุก

พื้นที่ของภาพวาด (ภาพที่ 4) วัดสุนทรवास วัดวัง และวัดวิหารเบิกของจังหวัดพัทลุง รวมทั้งวัดท้าวโคตร วัดสรรเสริญ วัดชายนานในจังหวัดนครศรีธรรมราช จะปรากฏในส่วนของการแต่งกาย การละเล่น การค้าขาย อาคารสถาปัตยกรรม การเขียนต้นไม้ แบบบอนไซ ลวดลายแบบจีน (ภาพที่ 5) และ(ภาพที่ 6) รวมทั้งวิถีชีวิตของคนจีนศิลปะจีนที่เข้ามา มีบทบาทต่อศิลปะไทย คนไทยอย่างกลมกลืน และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทุกด้านในศิลปกรรมไทย

แบบอิทธิพลตะวันตก

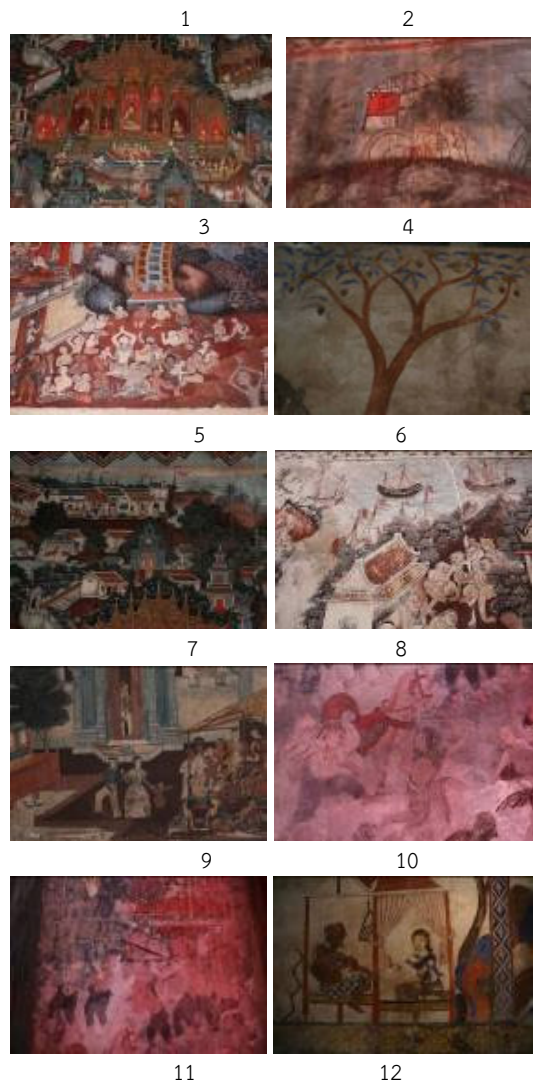
จิตรกรรมวัดมณีมาวาสวรวิหาร วัดคูเต่า วัดสุวรรณคีรี และวัดจะตังพระ เป็นวัดในจังหวัดสงขลาที่ได้รับอิทธิพลแบบตะวันตกสอดแทรกอยู่แทบทุกพื้นที่ของภาพจนเป็นเนื้อหาเดียวกัน เช่น ศิลปะตะวันตกด้านอาคารสถาปัตยกรรมที่เข้ามาประยุกต์กับแบบอย่างไทย เช่น หอนาฬิกา ชุมประตู่ ตึกอาคาร โดยเพิ่มมิติความลึกหนาแบบทัศนียภาพ (Perspective) ทำให้ภาพดูสมจริง มีมิติระยะของภาพมากขึ้น[1] (ภาพที่ 7) และเรือส่งสินค้าของชาวตะวันตก การแต่งกาย ผู้คน ส่วนวัดสรรเสริญ และวัดท้าวโคตรในจังหวัดนครศรีธรรมราชและวัดสุนทรवास วัดวัง วัดวิหารเบิก ก็จะได้รับอิทธิพลตะวันตกเช่นกัน (ภาพที่ 8) และ(ภาพที่ 9) ซึ่งภาพดังกล่าวที่ปรากฏนั้นจะเขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3-4 ซึ่งจะมีรูปแบบการเขียนภาพและเนื้อหาที่มีการผสมผสานกับความเป็นไทย ที่มีการแลกเปลี่ยนค้าขายและใช้ชีวิตร่วมกัน แกวท่าเรือและแถวถนนนครในนครนอกจังหวัดสงขลาและจังหวัดอื่นๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กลมกลืนกันเป็นอย่างดี

แบบประเพณีรัชกาลที่ 4

จิตรกรรมฝาผนังแบบรัชกาลที่ 4 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่ศิลปะตะวันตกเข้ามา แต่ชาวไทยก็ยังมีวิธีการรูปแบบประเพณีไทยดำรงไว้ เช่น วัดโพธิ์ปฐมवास โดยนำเอาแนวความคิดและการแสดงออกที่อยู่นอกกรอบแบบแผนประเพณีเดิม แตกต่างไปจากจิตรกรรมที่พบในภาคใต้ (ภาพที่ 10) เป็นภาพที่สะท้อนความคิด ความเชื่อ สภาสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดสงขลา ถือว่าเป็นแหล่งทดลองจิตรกรรมแบบรัชกาลที่ 4 โดยการนำนโยบายของเจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์ ณ สงขลา) ให้นำเรื่องศาสนาอื่นๆ คือ ศาสนาพุทธ อิสลาม จีน มาบอกเล่าเรื่องราวชีวิตคน ปรีศนาธรรม หลักธรรมคำสอนเพื่อการปกครองในเรื่องความขัดแย้งของเชื้อชาติ ศาสนาเพื่อความสมานฉันท์ภายในชุมชนและท้องถิ่นนี้ (ภาพที่ 11)

แบบพื้นบ้าน

จิตรกรรมฝาผนังแบบพื้นบ้านมีรูปแบบแสดงออกค่อนข้างเด่นชัดของความเป็นท้องถิ่นภาคใต้ จะปรากฏภายในวัดคูเต่า วัดจะตังพระ จังหวัดสงขลา วัดเขากลาง(ถ้ำพระ) จังหวัดพัทลุง จะเขียนแบบเรียบง่ายตรงไปตรงมาของช่างท้องถิ่น เกิดจากความเลื่อมใส ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาจะมีแรงบันดาลใจจากช่างหลวง ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชน เป็นปรีศนาธรรม ให้คนประพฤติ แต่กรรมดี เป็นการสอนสังคมอีกทาง ในเรื่องของการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มีผลต่อภพหน้า [2] ช่างพื้นบ้านถ่ายทอดรูปแบบได้อย่างมีเอกลักษณ์จะเห็นได้จากวัดคูเต่า จังหวัดสงขลา จะถ่ายทอดการเขียนหนึ่งตระกูลตามประสภารณความสามารถของช่างพื้นบ้าน (ภาพที่ 12)

1. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดชายนาน
2. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดวิหารเบิก
3. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดมณีมาวาส วรวิหาร
4. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ปฐมवास
5. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดวัง
6. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดคูเต่า
7. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดมณีมาวาส วรวิหาร
8. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดวิหารเบิก
9. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดมณีมาวาส วรวิหาร
10. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ปฐมवास
11. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ปฐมवास
12. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดคูเต่า

สีในงานจิตรกรรมฝาผนังในภาคใต้ (รอบลุ่มทะเลสาบสงขลา) แต่ละวัดจะมีการใช้สีที่มีเอกลักษณ์ตามแบบฉบับที่เด่นชัด ดังนี้

1. กลุ่มสีเอกรงค์ (Monochrome) คือ การใช้สีเดียวแต่มีน้ำหนักอ่อนแก่หลายระดับสร้างความกลมกลืนของสี จะปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังแทบทุกวัดในจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลา เช่น วัดชายนาน สร้างความกลมกลืน

ของสีน้ำตาลเพิ่มน้ำหนักด้วยสีดำ และวัดโพธิ์ปฐมวาส สร้างความกลมกลืนของสีน้ำตาลด้วยการผสมสีขาวและดำ (ภาพที่ 1) และ(ภาพที่ 11) ทำให้ภาพเกิดระยะมิติลึกขึ้น

2. กลุ่มที่ใช้สีข้างเคียง เป็นการใช้สีกลมกลืน 2 สี หรือ 3 สี เพื่อสร้างความกลมกลืน และสร้างอารมณ์สร้างมิติของภาพ จะปรากฏแทบทุกพื้นที่และทุกวัด เช่น สีแดง- น้ำตาลแดง, แดง- ส้ม (ภาพที่ 11)

3. กลุ่มใช้สีตรงกันข้าม จะปรากฏภาพทุกวัดยกเว้นวัดเขากวาง (ถ้าพระ) และวัดชานา จะทำให้ภาพดูน่าสนใจมากขึ้น ดูสดใส ไม่น่าเบื่อ จะสร้างความกลมกลืนด้วยการผสมสีขาวลดความจัดของสีในส่วนของเครื่องทรงเทพชุมนุม(ภาพที่ 12) ปราสาทราชวัง (ภาพที่ 13)

4. กลุ่มสีสามเส้า คือ แดง เหลือง น้ำเงิน ซึ่งมีความเด่นเท่ากันจะลดค่าของสีด้วยผสมสีขาวหรือดำ ทำให้ภาพดูกลมกลืนมากยิ่งขึ้น จะปรากฏในส่วนหลังคา ปราสาทราชวังเครื่องแต่งกาย ปรากฏในวัดคูเต่าและวัดมณีมาวาสวรวิหาร (ภาพที่ 7)และ(ภาพที่ 12)

การใช้สีทองอันเกิดจากทองคำเปลวปิดประดับในบริเวณที่ต้องการเน้นความสำคัญในส่วนเครื่องประดับของตัวบุคคล กษัตริย์เทพชุมนุม เครื่องพิธีกรรมที่สำคัญ สร้างความเลื่อมใสศรัทธา และเน้นจุดเด่นของภาพ ซึ่งจะปรากฏในวัดที่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่น วัดมณีมาวาสวรวิหาร วัดสุวรรณคีรี วัดวัง วัดวิหารเบิก วัดสุนทรวาส วัดพระธาตุวรมหาวิหาร วัดสระศรี วัดท้าวโคตร เป็นต้น(ภาพที่ 24)

วิเคราะห์เนื้อหาจิตรกรรมฝาผนัง

● แสดงเรื่องพุทธประวัติ

โดยรวมของภาพจิตรกรรมฝาผนังภาคใต้บริเวณรอบกลุ่มทะเลสาบสงขลาแทบทุกวัด แสดงเรื่องพุทธประวัติ ซึ่งช่างโบราณถ่ายทอดเป็นแบบแผนหลัก โดยได้นำเอาเหตุการณ์ที่สำคัญแต่ละปริเฉท (ตอน) มาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญโดยภาพพุทธประวัติ ทุกตอนย่อมมีภาพพระพุทธรูปองค์ประทับอยู่ในส่วนสำคัญของเรื่อง [3] แต่ละวัดจะแตกต่างกันและเหมือนกันบ้าง แล้วแต่เนื้อเรื่องแต่ละตอน และเน้นตอนที่สำคัญ เช่น วัดวัง วัดวิหารเบิก วัดมณีมาวาสวรวิหาร (ภาพที่ 14) และ(ภาพที่ 15)

● แสดงเรื่องชาดก

เรื่องราวจากคัมภีร์ชาดกอรุณกถา เป็นโครงเรื่องที่ได้รับความนิยมในการนำมาถ่ายทอดแทบทุกวัดในภาคใต้ จะมีทั้งหมด 547 เรื่อง มีเพียง 10 เรื่องสุดท้าย ที่นิยมนำมาเขียนเรียกว่า ทศชาติชาดก เป็นแบบย่อ เป็นเรื่องที่มีบทบาทเป็นหลักจริยธรรมของพุทธศาสนิกชนของชาวภาคใต้ มาแต่โบราณกาล จึงได้สืบทอดรูปแบบเหล่านี้มาจากช่างหลวงและช่างในท้องถิ่นได้นำมาจัดภาพวางภาพ แสดงออกที่มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นภาคใต้ทำให้ง่ายต่อผู้ดู และเข้าใจในแต่ละเรื่องให้ลึกซึ้งกว่า เช่น วัดมณีมาวาสวรวิหาร สงขลา วัดวัง พัทลุง เป็นต้น (ภาพที่ 12)และ (ภาพที่ 23)

● แสดงเรื่องไตรภูมิ

ช่างโบราณนิยมเขียนภาพไตรภูมิไว้ด้านหลังพระพุทธรูป โดยจะแสดงรูปเขาพระสุเมรุอยู่กลางมีปราสาทประทับของพระอินทร์อยู่บนเขา สองข้างเขาพระสุเมรุ เป็นภาพภูเขาเรียงจากสูงลดหลั่นลงมา จำนวน 7 ภูเขา ภูเขาทั้ง 7 คือ สัตตบริพัณฑ์ที่เป็นเขารูปวงแหวนล้อมเขาพระสุเมรุระหว่างเขาจะคั่นด้วยแม่น้ำสินธุ พ้นจากเขาสัตตบริพัณฑ์และเขาพระสุเมรุเป็นภาพวิมานที่สถิตพระพรหม เหนือขึ้นไปเป็นภาพหมู่เมฆวิมาน พระอาทิตย์ พระจันทร์ อากาศใต้เขาพระสุเมรุเป็นรูปปลาใหญ่หมอนอยู่เหนือขึ้นไปจึงเป็นแดนพิมาน ไตมนุษย์โลกเป็นแดนนรก เหนือเขาพระ

สุเมรุเป็นภาพปราสาทวิมานเทพชั้นต่างๆ [3] ซึ่งแสดงถึงกุศลกรรมและอกุศลกรรม อุปมาเป็นภาพพรกอันทุกขร้อนและสรวรรคอันอุดมด้วยทิพยสมบัติ[5] จะปรากฏในวัดสุนทรวาส พัทลุง เป็นต้น (ภาพที่ 16)

● แสดงเรื่องเกี่ยวกับชนบประเพณี

เป็นชนบประเพณีทั้งของชาวไทย จีน ตะวันตก อิสลาม บางวัดก็เขียนผสมผสานไว้ด้วยกัน และจะสอดแทรกไว้ในภาพพุทธประวัติและทศชาติชาดก อันเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในภาคใต้ เช่น ภาพประเพณีทำบุญเดือนสิบวัดวัง และวัดโพธิ์ปฐมวาส (ภาพที่ 4)

● แสดงเรื่องเกี่ยวกับพระราชพิธี

เป็นภาพพระราชพิธีในพระราชสำนัก เช่น พระราชพิธีแรกนาขวัญของสุทโธณะ ปรากฏในวัดวัง พัทลุง และวัดมณีมาวาสวรวิหาร สงขลา เป็นพระราชพิธีที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน (ภาพที่ 17)

● แสดงเรื่องรามเกียรติ์

ปรากฏเป็นตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์หรือเรียกว่า “รามายณะ” เป็นวรรณคดีในศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไวษณพิกาย จะเขียนไว้ข้างเสาเพื่อประดับตกแต่งภายในวัดพระธาตุวรมหาวิหาร (ภาพที่ 18) ประกอบด้วยตัวละครที่สำคัญ ได้แก่ มังฉาน นิลพัท ท้าวอัศรณมรารา ทศกัณท์ หนุมาน เป็นต้น

เอกลักษณ์ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในอุโบสถของวัด

รอบกลุ่มทะเลสาบสงขลา 14 วัด วัดชานา วัดเขากวาง(ถ้าพระ) เขียนขึ้นสมัยอยุธยาจะมีรูปแบบการเขียนที่เรียบง่าย เน้นเส้นเป็นสำคัญไม่โล้หน้าหนักสี แสดงรายละเอียดอารมณ์ ความรู้สึกด้วยเส้นที่มีความชำนาญของช่าง ปรากฏที่วัดชานา (ภาพที่ 1) ส่วนวัดเขากวาง(ถ้าพระ) ฝีมือช่างพื้นบ้านบนผนังถ้าแสดงออกอย่างตรงไปตรงมาดูเรียบง่ายด้วยการเขียนสีเดียว (น้ำตาล) (ภาพที่ 19) วัดจะทั้งพระจะเขียนในวิหารไม่เหมือนวัดอื่นๆ ในภาคใต้ คือเขียนภาพบนผนังสีเหลืองอ่อน เขียนด้วยสีขาว เทา ฟ้า เขียว ระบายสีบางๆ ตัดเส้นด้วยสีอ่อน ฝีมือช่างพื้นบ้าน สะท้อนวัฒนธรรมและสังคม (ภาพที่ 20) ที่มีเอกลักษณ์มากอีกวัดคือ วัดคูเต่าใช้ตัวหนังสือเป็นสื่อแทนเนื้อเรื่องพระเวสสันดรชาดก เป็นกษัตริย์ คือ พระเวสสันดร ตัวชุกแทนตัวตลกในหนังตะลุง ใช้วิธีเกลี่ยเรียบแล้วตัดเส้นสีดำเพียงสีเดียว (ภาพที่ 12) วัดโพธิ์ปฐมวาส มีเอกลักษณ์ตรงที่ไม่วาดตามระเบียบแบบแผนของช่างหลวงนำเสนอโดย ใส่เนื้อหาอย่างอิสระ โดยฝีมือช่างหลวงและช่างท้องถิ่นเป็นภาพปริศนาธรรม และการผสมผสานวัฒนธรรมจีน พุทธและอิสลามเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน เกิดความสมานฉันท์ลดความขัดแย้งของชุมชนในสมัยนั้น (ภาพที่ 10) วัดพระธาตุวรมหาวิหาร เขียนภาพตัวละครรามเกียรติ์เพื่อประดับตกแต่งเสาอุโบสถซึ่งมีความแตกต่างจากวัดอื่นๆ ในภาคใต้ (ภาพที่ 18) วัดยางงาม ปรากฏภาพดาวบนเพดานในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีความสวยงามเรียบง่าย ด้วยลวดลายไก่อ้าลายพรรณพฤกษา (ภาพที่ 21) วัดท้าวโคตรและวัดสระศรีเขียนภาพบนแผ่นไม้คอสองที่มีความสวยงามด้วยภาพพุทธประวัติ และทศชาติชาดก สอดแทรกวัฒนธรรมไทยจีน ตะวันตก อารมณ์ผสมผสานกันอย่างสวยงาม (ภาพที่ 22,23) รวมทั้งวัดวัง วัดสุนทรวาส วัดวิหารเบิก วัดสุวรรณคีรี วัดมณีมาวาสวรวิหาร มีรูปแบบการเขียนเนื้อหา องค์ประกอบ การใช้สีตาม

แบบช่างหลวง กรุงเทพฯ โดยมีช่างหลวงและช่างพื้นถิ่นที่ได้ไปศึกษา
งานจากช่างหลวง จะได้รับอิทธิพลตะวันตก คือ การใช้ทัศนียวิทยาเป็น
ส่วนประกอบในการเขียนภาพและสอดแทรกวิถีชีวิต วัฒนธรรมเหตุการณ์
บ้านเมืองในอดีต ที่มีการค้าขาย เชื่อมโยงวัฒนธรรมด้านศิลปกรรม
ร่วมกันของจีน ตะวันตก [6]โดยมีสภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์ มีความสงบ
สุข พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความอบอุ่น จะแทรกอยู่แทบทุกพื้นที่ของ
ภาพจิตรกรรมฝาผนัง (ภาพที่ 7,8,9,10)

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

13. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณคีรี
14. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดวัง
15. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดสุนทรवास
16. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดสุนทรवास
17. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดวัง
18. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดมหาธาตุ วรมหาวิหาร

19. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัด เขากลาง(ถ้าพระ)
20. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดจระเข้พระ
21. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดยางงาม
22. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดท้าวโคตร
23. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดสรรเสริญ(สอ)
24. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดมณีมาวาส วรวิหาร

5. การอภิปรายผล

- เทคนิคการวาดโดยใช้เส้นเป็นหลัก แสดงท่าทาง อารมณ์
ความรู้สึกเรียบง่าย เป็นวิธีการเขียนแบบช่างสมัยอยุธยา แต่
ความชำนาญยังไม่มาก ยังหยาบเนื่องจากเป็นช่างพื้นถิ่นที่มี
ประสบการณ์ และมีแรงบันดาลใจในการบันทึกถ่ายทอด
สภาพแวดล้อม คติความเชื่อตามลักษณะท้องถิ่นปรากฏวัดเขา
กลาง(ถ้าพระ) และวัดชายนา

- การแสดงออกของช่างท้องถิ่นได้แรงบันดาลใจจากช่าง
หลวงแต่นำเสนอด้วยตัวหนังสือและแทนตัวละครในเรื่องพระ
เวสสันดร เป็นการแสดงออกที่มีความอิสระเป็นการนำเสนอของ
วัดคูเต่า และวัดจระเข้พระมีเทคนิคการวาดบนพื้นเหลืองด้วยสี
อ่อน สะท้อนถึงวัฒนธรรมสังคมในสมัยนั้นได้ดี

- มีแบบแผนในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง แทบทุกวัด
ของบริเวณรอบกลุ่มทะเลสาบสงขลา คือ ด้านหน้าพระประธาน
เขียนภาพมารผจญ ด้านหลังเขียนภาพไตรภูมิ ด้านข้างทั้งสอง
ด้านเหนือกรอบหน้าต่างเขียนภาพเทพชุมนุม ภายในห้องภาพ
เขียนภาพพุทธประวัติ และทศชาติชาดก ตามแบบแผนของฝีมือ
ช่างหลวงและช่างท้องถิ่น รวมทั้งภาพวาดบนแผ่นไม้คอสองก็จะ
วาดภาพคล้ายคลึงกันด้วย และสอดแทรกวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทย
จีน ตะวันตก เข้าด้วยกัน แต่จะมีวัดโพธิ์ปฐมมาวาสที่ไม่วาดตาม
แบบแผนจะวาดภาพปริศนาธรรม โดยมีเทคนิคการวาดที่
เหมือนกัน คือ การเกลี่ยสีเรียบสีเดียวไม่ไล่น้ำหนักสี และการไล่น้ำ
หนักสีให้เกิดความเข้มกลางอ่อน สุดท้ายจะตัดเส้นเพื่อแสดง
รายละเอียด ทำให้เกิดความสมบูรณ์ของภาพ ที่แฝงอุดมคติเรื่อง
ความงามตามจินตนาการ

- ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต จะ
ปรากฏเป็นหลักฐานในภาพจิตรกรรมฝาผนังและสืบทอดมาจนถึง
ปัจจุบัน เช่น ทำบุญเดือนสิบ, แรกนาขวัญ, การละเล่นมโนราห์,
หนังตะลุง เป็นต้น

6.สรุปและข้อเสนอแนะ

● ควรเน้นการพัฒนาวิถีทางวัฒนธรรมทั้งหน่วยงานที่
รับผิดชอบ และวัด ชุมชนจะต้องสร้างจิตสำนึกให้กับคนใน
ท้องถิ่นและเยาวชนให้มีส่วนร่วมรับรู้ ร่วมมือร่วมใจ อนุรักษ์ พื้นฟู
สืบสานและการเห็นคุณค่า เพื่อให้เกิดแหล่งการเรียนรู้ด้วยพุทธ
ศาสนาให้เยาวชนได้ประพฤติตนทำความดีละเว้นความชั่วตาม
หลักธรรมคำสอนในจิตรกรรมฝาผนังภาคใต้

● เนื่องจากการเสื่อมสภาพของจิตรกรรมฝาผนัง ทำให้
ความสวยงามขาดหายไป ทำให้การเก็บข้อมูลมาวิเคราะห์ ให้เกิด
องค์ความรู้ไม่ครบถ้วน ผู้เกี่ยวข้องจึงจะต้อง ทำให้ครบวงจร คือ
พัฒนา อนุรักษ์ พื้นฟู ส่งเสริมและพัฒนาให้เห็นคุณค่าอย่าง
แท้จริง เพื่อนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น

- มีการพัฒนาท้องถิ่นด้านจิตรกรรมฝาผนังให้เป็นแหล่งการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ โดยมีการจัดพิมพ์สูจิบัตรแนะนำสถานที่ ทำเว็บไซต์แนะนำทางอินเทอร์เน็ต

- ภาคใต้มีศิลปวัฒนธรรมที่น่าสนใจอีกมาก งานวิจัยนี้เป็นกรณีศึกษา ภาพจิตรกรรมฝาผนังในบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา ได้แก่ นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา จะทำให้ทราบถึงประวัติศาสตร์ของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การค้าขาย ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงศิลปวัฒนธรรม และการพึ่งพาอาศัย ความกลมกลืนของวัฒนธรรมไทยจีน ตะวันตก อิสลาม แสดงถึงการสะท้อนความเชื่อมโยงไศรัทธาต่อพุทธศาสนาของคนในสมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้นของผู้คนสังคมในบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา

7. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2554

8. เอกสารอ้างอิง

- [1] อภัย นาคคง .2543. ศิลปะไทย. กรุงเทพฯ: เทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพะเยา.
- [2] น. ณ ปากน้ำ.2525. วัดมณีมาวาส. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- [3] สมชาติ มณีโชติ.2529. จิตรกรรมไทย.กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- [4] กองโบราณคดี กรมศิลปากร.2533.จิตรกรรมไทยประเพณี. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์และการเกษตรแห่งประเทศไทย.
- [5] สถาบันทักษิณคดีศึกษา.2529.สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.